

ЖЕҢІС-81

ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫСТЫҢ ОЙРАНЫ

КСРО мен Германия неміс фашистерінің қырғын майданына ұласқан Екінші дүниежүзілік соғыс (1939 жылы 1 қыркүйек – 1945 жыл 2 қыркүйек) – Германия, Италия, Жапония (Ось елдері) елдерінде 6 жылға созылып, әлем халқының 80%-ға жуығын қамтыды және жаңа саяси тәртіптің орнауымен аяқталды. Соғыс барлығы 40-тан астам мемлекеттің аумағын қамтыды. Негізгі ұрыс даласы болған аймақтар:

Азияда: Қытай, Мьянма (Бирма), Үндістан (Ішінара), Филиппин, Индонезия, Вьетнам, Корея және Тынық мұхитындағы көптеген аралдар.

Африкада: Мысыр, Ливия, Тунис, Эфиопия, Сомали. Соғыс барлығы 61 мемлекет қатысты (сол кездегі әлем халқының 80%-ы). Екінші дүниежүзілік соғысқа барлығы 110 миллионнан астам адам тікелей әскери қызметке тартылды. Егер соғысқа қатысқан мемлекеттердің жалпы халық санын алсақ, бұл көрсеткіш сол кездегі жер шары халқының 80%-ын (шамамен 1,7 миллиард адамды) қамтыды.

Екінші дүниежүзілік соғыстағы КСРО Қарулы күштерінің шығыны ресми деректер бойынша 8 668 400 адамды құрайды. Ал КСРО-ның жалпы адам шығыны (бейбіт тұрғындарды қоса алғанда) шамамен 26,6 миллион адам деп есептеледі. Соғыс жылдарында 4,5 миллионнан астам кеңес сарбазы тұтқынға түсіп, оның жартысына жуығы қаза тапты. Қазақстаннан майданға 1,2 миллионнан астам адам аттанды. Оның әрбір екіншісі (шамамен 600 мыңнан астам адам) соғыстан қайтпады. Кей деректерде соғысқа қатысқандардың көрсеткіші 1.5 млн-ға дейін жеткені айтылады.

Соғыста неміс басқыншыларының жеңілгенін мойындаған күн тарихи күн болып есте қалды. Аман қалған ел қуанды. Жауды жеңгендердің абыройы асқақтады. Алайда, Жеңіс күніне жету бір ғана мемлекеттің абыройы мен беделін асқақтата бастағаны соңғы кезде жеке басқа табынуды еске салатындай, әр елде қоғамдық пікір тудырып, сын садағына іліне бастады. Екінші дүниежүзілік соғыс аяқталғаннан кейін Жеңіс күні екі рет – 1946 және 1947 жылдары тойланған.

Кейін Иосиф Сталин 9 мамырды ауқымды мерекелер мен әскери шерулер өткізілмейтін, қарапайым жұмыс күніне

айналдырды. Олай болса, бұл табыну қайдан шықты? Нақты қашан пайда бола бастады? Masa.media сайтының 2022 жылғы 9 мамырдағы сараптауына назар аударайық.

Жеңіс күніне табыну бұрын болды ма?

9 мамыр күні газет беттерінде соғыс туралы мақалалар, Жеңіс күнімен құттықтаулар жарияланып, кейбір жерде ғана шағын концерттер мен фильмдер көрсетілді. Кейде тіпті отшашу да болды. Бірақ соңғы жылдары біз көріп жүргендей үлкен мерекелер ұйымдастырылмаған. Соғыс аяқталғаннан кейін алғаш рет 9 мамырды ауқымды тойлау 1965 жылы Леонид Брежневтің тұсында орын алған.

Сол кездегі Қызыл алаңдағы шеру 1945 жылғы шерумен салыстырғанда ауқымдырақ болды. Алаңда әскери техника жүріп, 9 мамыр ресми мерекеге айналды. Көптеген тарихшылар дәл осы кезде «Жеңіс культі» қалыптаса бастағанын айтады. Мерекелік шараларға биліктегілер мен соғыс ардагерлері тартыла бастады. Ал партияның бұл әрекетін құптамаған ардагерлер «Кеңес одағына қарсы үгіт-насихат жүргізді» деген айыппен қамауға алынды.

Брежневтің тұсында билікті жақтайтын соғыс қаһармандарының естеліктері баспа бетінде шығарылып, соғыс туралы фильмдер түсірілді, жауынгерлердің ерліктері туралы әндер жазылды, Жеңіс күнін тойлау кейде соғысты дәріптеуге ұқсап кетті. Кремль билігі Екінші дүниежүзілік соғыстан сабақ алмаған сыңайлы, – дейді кейбір батыстық сарапшылар. Бұл соғыстағы жеңіс – мақтануға өзге себебі қалмаған елдің өзін-өзі биіктетудің жалғыз мүмкіндігі, – дейді әлеуметтанушы Лев Гудков. Сол жылдары жарияланған материалдардың мазмұнында жеңіске жетудегі басты рөл коммунистік партияға берілді. Сондай-ақ, КСРО тарапынан соғысқа қатысушы басқа елдерге менсінбеушілік, жеңімпаз ұлт культі пайда болды. Айта кетер жай, қазақтың батыр жігіттерінің ерлігі тиісті жоғары марапаттардан гөрі дәрежесі төмендеу белгілермен шектелген жағдайлар да болды. Оған мысал жетерлік. Қазіргі КСРО-ның ізбасары Ресей жеңіске жетудегі жетекші рөлді өзіне көп телиді.

Жеңіс күнін басқа елдер қалай

тойлайды?

Басқа елдерде жағдай қалай? Батыс Еуропа елдерінде 8 мамыр – «Еске алу және татуласу күні» (Day of Remembrance and Reconciliation) ретінде атап өтіледі. Бұл күні әскери шерулерге емес, соғыс құрбандарына құрмет көрсетуге басымдық беріледі.

Украинада 9 мамыр – «Екінші дүниежүзілік соғыста нацизмді жеңген күн», 8 мамыр – «Еске алу және келісім күні» ретінде аталып өтіледі. Көптеген Еуропа елдері мен АҚШ-та бұл мереке «Еске алу және келісім күні» деп аталады, әдетте ол 8 мамырда тойланады. Норвегияда бұл күн «Азаттық күні», Словакияда – «Нацизмді жеңу күні», Польшада – «Жеңіс және бостандық күні» деп аталады. Мереке күндерінің сәйкес келмеуі уақыт айырмашылығына байланысты. Фашистік Германия капитуляцияланған кезде, Еуропада 8 мамыр, 22:43 болса, Мәскеуде 9 мамыр, 00:43 болды. Онымен

келісуге де болады. Кейбір сарапшылар бұл күннің советтік немесе ресейлік «жеңіс культіне» (милитаристік насихатқа) айналып кеткенін алға тартады. Қысқасы, тұтас әлемде 9 мамыр – еске алу күні.

Қазіргі таңда Қазақстан заңнамасына сәйкес 9 мамыр – мемлекеттік мереке. Ресми билік өкілдері бұл күнді әрі Жеңіс, әрі еске алу күні деп қарастыруды ұсынады. Себебі бұл – ата-бабалардың ерлігін құрметтеудің көрінісі. Сондықтан аталған күнді дабырлатпай, дауылпаздатпай, әскери колоннаңды алаңда шерулетпей-ақ мән-мағынасымен, мазмұнды шаралармен атап өтіп, Жеңісті көре алмай кеткен боздақтарымызды еске алумен қатар, Жеңісті күндерді көрген соғыс ардагерлерін ардақтайтын күнге айналдыруымыз керек.

**Құлтай НҰРҚАЛБАЙҰЛЫ,
тарихшы-өлкетанушы**

БАЙҚАУ

БОЛАШАҚ ЖУРНАЛИСТЕР НАЗАРЫНА!

Сіздерден Ұлы Отан соғысы жылдарында майдандағы жауынгерлер ерлігін газет беттерінде жариялап, ерлігін елге танытқан қазақстандық әскери тілшілер мен фото тілшілер туралы жарияланымдар күтеміз. Ізденістеріңіз «Алатау» газетінде 26 маусымға дейін жарияланады. Үздік мақалаға бас редактордың жүлдесі бар.

«ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ ЖАУЫНГЕРЛЕРІ ҰМЫТЫЛМАЙДЫ»

Жарияланған мақалалар ТМД елдері құрған «Отанға тарту – Подарок Родине» чатында жарияланады. Чаттың әкімшісі елімізге танылған мал ғалым-тарихшы, журналист, Қазақ Ұлттық университетінің белсенді профессоры Ләйлә Ахметова.

Байланыс телефоны: 8 776 970 0718

Э/пошта: alatau.offset@mail.ru